

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет ветеринарної медицини
Кафедра акушерства, гінекології та біотехнології відтворення тварин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національного
університету біоресурсів і
природокористування України
професор, академік НААН

_____ І.І. Ібатуллін
«06» _____ 2020 р.

РОЗГЛЯНУТО ТА СХВАЛЕНО

на засіданні вченої ради факультету
ветеринарної медицини
протокол № 9 від «25» травня 2020 р.

Професор _____ М.І. Цвіліховський

на засіданні кафедри акушерства,
гінекології та біотехнології відтворення
тварин
протокол № 11 від «20» лютого 2020 р.

Завідувач кафедри _____ О.А. Вальчук

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВЕТЕРИНАРНА РЕПРОДУКТОЛОГІЯ**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	21 ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	211 ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	ТРЕТІЙ (ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ)
	РІВЕНЬ

Факультет Ветеринарної медицини

Розробники: к.вет.н., доц. Вальчук О.А., к.вет.н., доц. Жук Ю.В., к.вет.н., доц.
Деркач С.С.

Київ – 2020

**1. Опис навчальної дисципліни
«Ветеринарна репродуктологія»**

Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь		
Галузь знань	21 Ветеринарна медицина	
Освітньо-науковий рівень	третій	
Освітній ступінь	доктор філософії	
Спеціальність	211 Ветеринарна медицина	
Спеціалізація	Ветеринарна репродуктологія	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Кількість змістових модулів	Не передбачено	
Курсовий проект (робота)	Не передбачено	
Форма контролю	екзамен	
Показник навчальної дисципліни для денної та заочної форми навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	
Семестр	II	
Лекційні заняття	20	
Практичні, семінарські заняття	-	
Лабораторні заняття	30	
Самостійна робота	100	
Індивідуальні завдання	-	
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	5	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Галузь науки, яка вивчає перебіг фізіологічних і патологічних процесів у репродуктивних органах і молочній залозі ссавців, їх регуляцію, розробляє методи біотехнології відтворення, діагностики, прогнозування, лікування і профілактики акушерських, гінекологічних та андрологічних хвороб сільськогосподарських, домашніх, промислових і диких тварин.

Метою вивчення дисципліни є формування у здобувачів професійних знань по удосконаленню методів інтенсивного розмноження, діагностики, прогнозування, лікування та профілактики у тварин хвороб статевих органів, молочної залози і неонатальної патології з метою збереження високої плодючості, продуктивності та подовження терміну господарського використання.

Опанування цієї дисципліни дає можливість майбутнім спеціалістам застосування наукових основ біотехнології відтворення тварин, застосовувати методи дослідження функціонального стану статевих органів, молочної залози та інших систем організму тварин, розробляти теоретичні і практичні основи профілактики хвороб репродуктивної системи тварин з метою реалізації їхнього генетичного потенціалу, забезпечення максимальної продуктивності із збереженням їх здоров'я.

Основними компетентностями, якими повинен володіти здобувач під вивчення дисципліни є:

- здатність до комплексного підходу досліджень у галузі ветеринарної медицини;
- здатність до комплексного підходу у проведенні критичного аналізу різних інформаційних джерел, авторських методик, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів у галузі ветеринарної медицини;
- здатність створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях;

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність до ретроспективного аналізу наукового доробку у напрямі дослідження інноваційних технологій у ветеринарній медицині з питань відтворення тварин, сучасних методів діагностики та профілактики хвороб репродуктивної системи;
- здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї (креативність);
- комплексність у володінні інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і вітчизняної ветеринарної науки;
- комплексність у розробці та реалізації наукових проектів та програм;
- комплексність у прийнятті обґрунтованих рішень.

В результаті вивчення дисципліни здобувач повинен:

з н а т и:

- особливості морфології та фізіології статевих органів самок і самців;
- теоретичні і методологічні основи нейрогуморальної регуляції репродуктивної функції тварин;
- теоретичні, методичні і технологічні основи використання дистанційних, клінічних, інструментальних та лабораторних методів дослідження тварин за акушерської, гінекологічної та андрологічної патології;
- фізіологічні основи біотехнології відтворення тварин;
- методологію розроблення інформативних методів ранньої діагностики вагітності тварин;
- закономірності застосування обґрунтованих методів комплексної профілактики акушерських та гінекологічних хвороб;
- біофізичні і біохімічні основи, мембранні процеси і молекулярні механізми розвитку хвороб і життєдіяльності організму тварин;

- правові основи і законодавство України у галузі ветеринарній медицини щодо впровадження у виробництво результатів дисертаційного дослідження.

В м і т и:

- застосовувати методи штучного осіменіння та трансплантації ембріонів у тварин;
- застосовувати методи дослідження функціонального стану статевих органів, молочної залози та інших систем організму тварин;
- використовувати інформаційне забезпечення біоінформаційних систем у ветеринарній медицині;
- застосовувати експериментальні методи із використанням сучасних інструментів, обладнання та апаратури;
- розробляти теоретичні і практичні основи профілактики хвороб репродуктивної системи тварин з метою реалізації їхнього генетичного потенціалу, забезпечення максимальної продуктивності із збереженням їх здоров'я;
- оптимізувати акушерську, гінекологічну та андрологічну диспансеризації сільськогосподарських тварин ;
- застосовувати принципи біоетики, з врахуванням соціальних та екологічних наслідків своєї професійної діяльності під час розроблення методів діагностики, лікування та профілактики хвороб репродуктивної системи.

3. Структура навчальної дисципліни

- повного терміну денної (заочної) форми навчання

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	сам.		л	п	ла б	інд	сам.
Розділ 1												
Тема 1. Сучасні напрямки в організації біотехнології відтворення тварин.	16	2	-	4	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Сучасні дані щодо нейроендокринної регуляції репродуктивної функції та методи стимуляції статевого циклу.	16	2	-	4	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Методи оцінки гормонального стану самок впродовж репродуктивного циклу (вагітність, роди, післяродовий період).	16	2	-	4	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Ембріональна смертність. Критичні періоди вагітності – плацентарна недостатність.	16	2	-	4	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Сучасні дані щодо етіології, патогенезу, лікування та профілактики родової та післяродової патології у тварин.	16	2	-	4	-	10	-	-	-	-	-	-
<i>Розділ 1 Усього годин</i>	80	10		20		50						
Розділ 2												
Тема 6. Ветеринарна неонатологія.	14	2	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Сучасні дані щодо причин виникнення маститу у тварин та новітні методи їх лікування та профілактики.	14	2	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 8. Ендокринологія та імунологія неплідності самок.	14	2	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 9. Застосування сучасних комп'ютерних	14	2	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-

програм для контролю репродуктивної функції у тварин.												
Тема 10. Імпотенція самців – сучасні методи діагностики, лікування та профілактики.	14	2	-	2	-	10	-	-	-	-	-	-
Усього розділ 2	70	10	-	10	-	50	-	-	-	-	-	-
Усього годин	150	20		30	-	100	-	-	-	-	-	-

4. Теми лабораторних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Сучасні методи визначення оптимального часу осіменіння самок.	2
2.	Контроль статевого циклу. Критерії відтворної здатності.	2
3.	Запліднення яйцеклітини поза організмом та методи генної інженерії ембріонів.	2
4.	Застосування УЗД для визначення стану органів статеві системи в різні періоди репродуктивного циклу.	2
5.	Сучасні лабораторні та функціональні дослідження в ветеринарному акушерстві (діагностична лапароскопія, гормональні та клінічні тести, цитологічні дослідження мазків піхвового слизу, гістологічне дослідження ендометрію).	2
6.	Роль інфекційних агентів в патології репродуктивних органів самок.	2
7.	Фармакопрофілактика ембріональної смертності та абортів у тварин.	2
8.	Сухостійний період у жуйних.	2
9.	Роди. Причини патологічних родів. Превентивні заходи.	2
10.	Основи профілактики маститу. Контроль соматичних клітин – шлях покращення якості молока.	2
11.	Ветеринарна перинатологія. Технології вирощування ремонтного молодняка.	2
12.	Симптоматична неплідність внаслідок запальних процесів в органах статеві системи самок та сучасні напрямки лікування і профілактики.	2
13.	Ендокринологія та імунологія неплідності.	2
14.	Новітні фармакологічні препарати, які використовуються при акушерських і гінекологічних хворобах.	2
15.	Запальні процеси в статевих органах самців та новітні методи їх лікування та профілактики.	2
Разом по лабораторним роботам		30

5. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань здобувачами.

1. Особливості будови та функції статевих органів самок.
2. Овогенез, фолікулогенез, овуляція, жовті тіла яєчника.
3. Статеві цикли: класифікація, особливості; стимуляція та синхронізація статевих циклів.
4. Нейро-гуморальна регуляція статевої функції тварин.
5. Особливості будови і функції статевих органів самців.
6. Сперміогенез. Статеві рефлексі. Гальмування статевих рефлексів.
7. Фізіологічні основи та методи отримання сперми від плідників.
8. Фізіологія та біохімія сперми: утворення, склад, особливості у різних видів тварин; будова і рух сперміїв; вплив на сперміїв факторів зовнішнього середовища; методи оцінки якості сперми; розрідження сперми: склад та особливості розріджувачів; методи зберігання сперми.
9. Методи штучного осіменіння самок: просування сперміїв у статевих шляхах самок; способи штучного осіменіння корів, кобил, овець, кіз, свиноматок, сук; організація штучного осіменіння на молочних фермах; режими використання плідників для парування самок продуктивних тварин.
10. Запліднення самок: етапи та фактори, що впливають на запліднення.
11. Трансплантація ембріонів у корів: етапи технології; використання методу трансплантації ембріонів у молочному скотарстві.
12. Клонування тварин.
13. Критичні періоди вагітності – діагностика і профілактика.
14. Ведення фізіологічних і патологічних родів.
15. Надання допомоги при патологічних родах у жуйних.
16. Неонатологія.
17. Травматизм в акушерстві.

18. Оперативне акушерство.
19. Статеві інфекції – діагностика, лікування та профілактика.
20. Неплідність самок.
21. Контроль репродуктивної функції жуйних тварин.
22. Новітні фармакологічні препарати, які рекомендуються при акушерсько-гінекологічних хворобах.
23. Причини, діагностика, лікування і профілактика хвороб вагітних тварин.
24. Роди. Причини, діагностика та надання допомоги тваринам при патологічних родах. Оперативне акушерство. Профілактика патологічних родів. Оцінка стану новонароджених та надання першої допомоги при ускладнених родах.
25. Затримання посліду: причини, лікування та профілактика.
26. Причини, діагностика, лікування та профілактика післяродової патології у тварин.
27. Мастити у тварин: поширеність, причини, діагностика, лікування та профілактика.
28. Неплідність та яловість – визначення, класифікація та поширення; симптоматична неплодність: причини, діагностика, лікування та профілактика патології вульви, піхви, матки, маткових труб і яєчників; вроджена неплодність: діагностика, лікування та профілактика; аліментарна неплодність: причини, діагностика, лікування та профілактика; штучна неплодність: причини, діагностика, лікування та профілактика.
29. Використання патогенетичної та неспецифічної терапії при гінекологічній патології.
30. Методика проведення гінекологічної диспансеризації корів
31. Парувальна імпотенція: класифікація, діагностика лікування та профілактика.

32. Запліднювальна імпотенція: класифікація, діагностика лікування та профілактика.
33. Андрологічна диспансеризація бугаїв-плідників.

6. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються нормативні документи, наочне обладнання, комп'ютерні програми з відповідним програмним забезпеченням, наочні стенди, каталоги нормативних документів, Закони України тощо.

7. Форми контролю

1. Усний і письмовий поточний контроль знань.
2. Формою самостійної роботи здобувача є вивчення спеціальної літератури та виконання індивідуальних завдань.
3. Екзамен.

8. Методичне забезпечення

Науково-методичне забезпечення навчального процесу передбачає: державні стандарти, навчальні плани, підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали лабораторних занять; індивідуальні навчально-дослідні завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи здобувачів.

9. Рекомендована література

Основна література

1. Яблонський В.А. Ветеринарне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології. / В.А. Яблонський, С.П. Хомин, Г.М. Калиновський [та ін.]. – Вінниця: Нова Книга, 2011. – 608 с.

2. Фізіологія та патологія молочної залози у тварин: Навчальний посібник / за заг. Ред.. А.В. Березовського та М.І. Харенка – К.: ДІА, 2018. – 476
3. Біотехнологічні та молекулярно-генетичні основи відтворення тварин / Яблонський В.А., Хомин С.П., Завірюха В.І. та ін., . – Львів: ТзОв “ВФ «Афіша», 2009. – 218 с.
4. Ветеринарна клінічна біохімія / [Левченко В.І., Влізло В.В., Кондрахін І.П. та ін.]; За ред. В.І. Левченка і В.Л. Галяса. – Біла Церква, 2002.– 400 с.
5. Ветеринарна клінічна біохімія: навчальний посібник / [Карташов М.І., Тимошенко О.П., Кібкало Д.В. та ін.]; За ред. М.І. Карташова та О.П. Тимошенко. – Харків: Еспада, 2010.– 400 с.
6. Ветеринарна перинатологія / В.П. Кошовий, М.М. Іванченко, П.М. Склярів та ін. – Харків: в-во Шейниной Е.В., 2008. – 465 с.
7. Гришко Д. С. Лекції з ветеринарного акушерства / Д.С. Гришко – Харків : Прапор, 2003. – 398 с.
8. Журавель М.П. Технологія відтворення сільськогосподарських тварин / М.П. Журавель, В.М. Давиденко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 336 с.
9. Завірюха В. Патологія органів розмноження та стимуляція продуктивності корів / В. Завірюха, Б. Куртяк. – Львів» ТеРус», 1999. – 148 с.
10. Косенко М.В. Відтворення молочного поголів'я / М.В. Косенко, Б.М. Чухрій, О.І. Чайковська. – Львів: Українські технології, 2005. – 228 с.
11. Косенко М.В. Диспансеризація в системі профілактики неплідності і контролю відтворної функції сільськогосподарських тварин / М.В. Косенко. – К.: Урожай, 1995. – 232 с.
12. Справочник по ветеринарному акушерству / Г.В. Зверева, В.Н. Олескив, С.П. Хомин [и др.]; Под ред. Г.В. Зверевой. – К.: Урожай, 1985. – 280 с.

13. Фізіологія та патологія розмноження великої рогатої худоби / Калиновський Г.М., Яблонський В.А., Любецький В.Й. та ін. – Житомир: "Полісся", 2011. – 464 с.
14. Яблонський В.А. Біотехнологія відтворення тварин. К., Арістей., 2004. – 296 с.
15. Яблонський В.А. Практичне акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології, К., «Мета», 2004.- 319 с.
16. Яблонський В.А. Трансплантація ембріонів у сільськогосподарських тварин.- Кишинев, 1988.- 97 с.
17. Obstetrics, Gynecology and Biotechnology of Animal Reproduction / Яблонський В.А. – К., ТОВ “Анва-прінт”, 2009.– 185 с.

Додаткова література

18. Барр Ф. Ультразвукова діагностика собак і кошек / Ф. Барр. – М. : “Аквариум - ЛТД”, 1999. – 250 с.
19. Бородиня В.І., Слепченко В.М., Михайлюк М.М., Вальчук О.А. Штучне осіменіння свиней. – В-во “ Анва-прінт ”, 2008. – 54 с.
20. Любецький В.Й., Жук Ю.В., Михайлюк М.М., Слепченко В.М., Бородиня В.І. Діагностика та надання допомоги тваринам під час патологічних родів. / Методична розробка з курсу «Акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології» для самостійної роботи студентів. Видавничий центр НАУ. Київ – 2006. – 30 с.
21. Жук Ю.В., Любецький В.Й., Михайлюк М.М. Діагностика, лікування та профілактика дисфункції яєчників у корів. – К.: ТОВ “ Анва-прінт”, 2009. – 32 с.
22. Кравцов Р. И. Современные средства ветеринарной медицины для собак и кошек: Справочник / Р. И. Кравцов, А. В. Колесник // Наук. вісник Львів. нац. акад. вет. мед. ім. С. З. Гжицького. – Харків : ИПЦ Контраст, 2004. – 296 с.

23. Любецький В.Й., Деркач С.С., Слепченко В.М., Михайлюк М.М., Вальчук О.А., Любецький Я.В. Штучне осіменіння собак., – К.: ТОВ «Анва-прінт», 2008.– 40 с.
24. Любецький В.Й., Жук Ю.В. та ін Діагностування та лікування захворювань дійок вимені у корів.- К.: НАУ,2001.-16 с.
25. Любецький В.Й., Жук Ю.В., Михайлюк М.М. Патологічні роди у тварин (діагностика та надання допомоги). – К., 2007. – 47 с.
1. Любецький В.Й., Михайлюк М.М. та ін Діагностика та лікування родової та післяродової патології у високопродуктивних молочних кіз.- К.: НАУ, 2001.-14 с.
2. Любецький В.Й., Михайлюк М.М. та ін. Класичні та удосконалені методи оваріогістеректомії у сук та кішок.- К.: НАУ, 2001. -14 с.
3. Любецький В.Й., Михайлюк М.М., Жук Ю.В. Діагностика та лікування субінволюції матки та післяродового метриту корів. – К.: ТОВ “ Анва-прінт”, 2009.– 44 с.
4. Любецький В.Й., Михайлюк М.М., Жук Ю.В. Діагностика та лікування тварин з виворотом та випадінням піхви і матки (Методичні вказівки). – К.: ТОВ “ Анва-прінт”, 2010.– 24 с.
5. Любецький В.Й., Михайлюк М.М., Жук Ю.В., Бородиня В.І., Слепченко В.М. Хвороби новонароджених тварин / Методична розробка з курсу «Акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології» для самостійної роботи студентів. Видавничий центр НАУ. Київ – 2006. – 24 с.
6. Любецький В.Й., Михайлюк М.М., Жук Ю.В., Слепченко В.М., Вальчук О.А. Діагностика та лікування субінволюції матки у корів: Методичні вказівки з курсу «Акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології» – К., ТОВ “Анва-прінт”, 2008.– 30 с.
7. Мастити у свиноматок: діагностика, лікування та профілактика / Слепченко В.М., Любецький В.Й., Жук Ю.В. та ін. –К., Видавничий центр НУБіП України. – 2012. – 38 с.

8. Морфологія та фізіологія статевих органів самців /О.А. Вальчук, В.М. Слепченко, В.І. Бородиня, С.С. Деркач./ Методичні вказівки з курсу «Акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології» – К.: ТОВ «Атопол», – 2009.– 48 с.
9. Отримання сперми у плідників та оцінка її якості /О.А. Вальчук, В.М. Слепченко, В.І. Бородиня / К.: ТОВ “Анва-прінт”, 2009. – 165 с.
10. Приготування розчинів, тампонів, серветок, фільтрів. Знезараження їх та інструментів, що застосовують при штучному осіменінні сільськогосподарських тварин /О.А. Вальчук, В.І. Бородиня, В.М. Слепченко / К.: ТОВ “Атопол”, 2009. – 25 с.
11. Розбавлення та зберігання сперми плідників сільськогосподарських тварин /В.М. Слепченко., В.І. Бородиня, О.А. Вальчук, С.С. Деркач / Методичні вказівки з курсу «Акушерство, гінекологія та біотехнологія відтворення тварин з основами андрології» – К.: ТОВ «Атопол», – 2009.– 32 с.
12. Слепченко В.М. Бородиня В.І та ін. Визначення кількості живих та патологічних форм сперміїв у спермі.- К.: НАУ,2001.-16 с.
13. Слепченко В.М., Бородиня В.І Сперма. Її отримання, властивості та зберігання. – К., В-во “ Анва-прінт”, 2008. – 80 с.
14. Слепченко В.М., Бородиня В.І., Михайлюк М.М., Вальчук О.А. Штучне осіменіння сільськогосподарських тварин і птиці. – В-во “Анва-прінт ”, 2008.– 140 с.
15. Слепченко В.М., Бородиня В.І., Михайлюк М.М., Вальчук О.А., Деркач С.С. Штучне осіменіння птахів. – К.,В-во “ Анва-прінт ”, 2008. – 40 с.
16. Слепченко В.М., Бородиня В.І., Михайлюк М.М., Жук Ю.В. Штучне осіменіння корів / Методична розробка з курсу «Штучне осіменіння сільськогосподарських тварин» для самостійної роботи студентів ОКР «Магістр». Видавничий центр НАУ. Київ – 2006. – 30 с.

17. Хвороби собак і кішок / В. Б. Борисевич, В. Ф. Галат, Г. М. Калиновський [та ін.] ; за ред. А. Й. Мазуркевича. – К. : Урожай, 1996. – 432 с.
18. Чандлер Е. А. Болезни кошек / Е. А. Чандлер, К. Дж. Гаскелл, Р. М. Гаскел : пер. с англ. – М. : Аквариум, 2002 – 696 с.
19. Чекман І. С. Клінічна фітотерапія. [2 вид., допов] / І. С. Чекман. – К. : ТОВ Рада, 2006. – 656 с.
20. Яблонський В.А, Любецький В.Й., Березовський А.В., Якубчак О.М., Бородиня В.І., Вальчук О.А., Михайлюк М.М. Методичні рекомендації щодо діагностики, лікування та запобігання маститу в тварин. – К.: ”Ветінформ”. – 2007. – 32 с.
21. Яблонський В.А., Слепченко В.М., Бородиня В.І., Жук Ю.В. Artificial insemination of sheep and goats (методична розробка на англійській мові) // К., Видав. центр НАУ. – 2006. – 22 с.
22. Яблонський В.А., Слепченко В.М., Бородиня В.І., Жук Ю.В. Biotechnology of animal reproduction (методична розробка на англійській мові) // К., Видав. центр НАУ. – 2006. – 15 с.

10. Інформаційні ресурси

1. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/269-92-п>
2. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/46-93>
3. <http://academia-pc.com.ua/product/119>
4. <http://ua.textreferat.com/referat-1613-1.html>
5. http://pidruchniki.ws/19480327/ekonomika/standartizatsiya_sertifikatsiya_produktsiyi
6. [9.http://vk.com/doc33748401_167343212?hash=033524a2f9cf721f76&dl=28aabb49a7217e1962](http://vk.com/doc33748401_167343212?hash=033524a2f9cf721f76&dl=28aabb49a7217e1962)
7. <http://nauch.com.ua/bank/36497/index.html>
8. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU92576.html
9. <http://www.info-works.com.ua/referats/politika/3498.html>

10. <http://www.udc.com.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=161>
11. http://www.naaу.org.ua/ua/projects/twinning/project_news/22.html
12. <http://vse-znaniya.com/hozyaystvennoe-pravo/derjavna-sistema-standartizatsiji.html>